

”Tieteen politisoituminen”

Paljon paperia, kynää ja mustetta on viime aikoina — erityisesti viimeisen vuoden aikana — kulutettu teemasta ”tieteen politisoituminen”. Teema on esillä porvarillisten päivälehtien pääkirjoituksissa, kulttuuripalstoilla ja yleisönosastoissa. Jopa professorit, joiden oma poliittinen väri vaihtelee sinisestä mustaan, lähettelevät eri lehdille kirjoituksia, joissa he juhlallisesti asettuvat vastustamaan ”tieteen politisoitumista”. ”Tieteen politisoitumisesta” tehdään radio- ja tv-ohjelmia, sitä käsitellään akatemian seinien tälläpuolen ja tuolla puolen. Sanomana on: olkoon tiede oma maailmansa ja politiikka omansa, aivan niin kuin talous, kulttuuri, urheilu tai oikeuslaitos muodostavat kukin erikseen oman valmiin maailmansa, joita politiikka voi koskettaa vain ulkoapäin, ei koskaan sisältä käsin. ”Nykyaikana sodatkin on politisoitu”, valitti joku Helsingin Sanomien pääartikkelissa äskettäin.

”Tieteen politisoituminen” on tietenkin pelkkä porvarillinen fraasi. Olivatko yliopistomme 1920- ja 1930-luvulla jollain tavalla epäpoliittisia? Oliko AKS:n hegemonia maan kulttuurielämässä epäpoliittisuuden kautta? Ovatko Eino Kaila, A. I. Virtanen tai Martti Haavio epäpoliittisia hahmoja? Ovatko teknillisten korkeakoulujen usein välittömästi kapitalistien eduille perustuva tutkimustyö tai kauppakorkeakoulujen virallinen ideologia joillain tavalla epäpoliittisia? Ei. Maamme yliopistot ja korkeakoulut ovat koko itsenäisyyden ajan olleet ajoittain jopa räikeän poliittisia. Itsenäisyydestä ja työväenvallankumouksen takaisinlyömisestä saakka vielä pitkälle sodan jälkeen Suomen akateeminen maailma oli jopa varsin kaukana ”pohjoismaisen demokratian” ihanteista, se hakee itselleen analogiaa pikemmin Horthyn Unkarista tai Antonescun Romaniasta kuin Pohjoismaista. Ei edes sodanjälkeinen demokraattinen käänne maan yhteiskunnallisessa ja poliittisessa elämässä merkinnyt demokraattista käännettä yliopistoissa ja korkeakouluissa.

Vasta demokraattisen, edistyksellisen tutkijapolven kasvaminen joukko-omitassa, vasta marxilaisen tutkimuksen muodostuminen akatemian sisälle — ensi kertaa maamme historiassa —, vasta julkisen tiedepolitiikan muotoutuminen, vasta totunnaisten voimasuhteiden järkkäminen ovat nostaneet esille kysymyksen ”tieteen politisoitumisesta” peräti uutena ja hirveän vaarallisena asiana. Poliittisuus tässä merkitsee tietenkin ei-porvarillista poliittisuutta, ja politisoiduksi tieteeksi leimataan tietenkin sellainen tutkimus, jonka lähtökohtiin ei sisälly ajatus porvarillisesta yhteiskuntamuodosta ikuisena luonnonmuotona; tiede ja tutkimus, joka ei eristäydy yhteiskunnasta ja yhteiskunnallisista eduista ja joka ei ole välinpitämätön tieteen yhteiskunnallisesta käytöstä; tutkimus, joka pyrkii tunkeutumaan porvarillisen yhteiskuntamuodon juuriin, joka kieltäytyy hyväksymästä porvarillista arkiajattelua tieteelliseksi ajatteluksi; tutkimus, joka kiistää porvarillisenationalistiset legendat ja myytit, joka näkee luokkayhteiskunnan luokkayhteiskuntana; tiede ja tutkimus, joka on rohkeata, taistelevaa ja tämänpuoleista. Tässä kaikessa porvarillinen ideologi näkee vain politiikan tun-

keutumisen tieteeseen. Molière antoi tunnetusti erään henkilöahmonsia oivaltaa, että hän koko ikänsä oli puhunut proosaa. Missä on se Molière, joka osoittaa porvarilliselle ideologille, että tämä puhuessaan "tieteen politisoitumisesta" puhuu itse politiikkaa?

Mutta. Vaikka "tieteen politisoituminen" on pelkkä fraasi, niin voidaan kysyä, miksi tämä fraasi juuri nyt on joutunut niin laajaan käyttöön? "Tieteen politisoituminen" on pinnallisuus, mutta mitä sellaista on tapahtunut pinnan alla, että se pakosta heijastuu pintaan? Jos perinnäinen kuva akateemisesta tieteestä ja tutkimuksesta on muuttunut, niin missä ovat tämän muutoksen syyt ja juuret?

Tunnettu luonnontieteilijä ja tietehistorioitsija J. D. Bernal kirjoitti 1939 teoksessaan "Tieteen yhteiskunnallinen funktio" seuraavaa: "Mikä on tieteen yhteiskunnallinen funktio? Sata tai vain viisikymmentä vuotta sitten tämä kysymys olisi näyttänyt jopa tiedemiehestä vieraalta, lähes mielettömältä, puhumattakaan poliitikosta tai tavallisesta kansalaisesta. (. . .) Tiede oli sekä ihmishengen kaunein kukkanen että aineellisen hyvinvoinnin lupaavin lähde. (. . .) Ei voinut olla epäilystä siitä, etteivät tieteen käytännölliset toimet olisi olleet kaiken edistyksen pääasiallinen perusta. Nyt meillä on kuitenkin aivan toinen kuva asiasta. Aikakautemme probleemat itsessään näyttävät olevan tämän saman edistyksen seurausta. Uudet tuotantomenetelmät johtavat työttömyyteen ja liikatuotantoon, sen sijaan että ne palvelisivat köyhyyden ja puutteen poistamista." Samoin sanoi Marx jo 1856, kun hän puhui siitä, miten koneellinen suurteollisuus, joka voisi merkitä ihmistyön helpottamista ja hedelmällistämistä, muuttuu kapitalismissa vastakohtakseen. Marx käsitteli "Pääomassa" laajasti tieteen ja tutkimuksen roolia porvarillis-kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa. Hän osoitti tieteen muuttumisen yhteiskunnallisen tuotannon välttämättömäksi osaksi. Siinä vaiheessa, kun Bernal kirjoitti teostaan, hän saattoi jo nähdä nämä prosessit elävässä elämässä.

Kun arvioidaan tieteen ja tutkijan asemaa tämän hetken kapitalistisessa Suomessa, on otettava lukuun nämä kaksi prosessia yhteydessään ja ristiriitaisuudessaan: tieteellis-tekninen kumous ja pääomasuhteen syvenevä tunkeutuminen tieteellis-tekniseen toimintaan. Oikeutetusti puhutaan tieteellis-teknisestä kumouksesta, tieteen ja tekniikan muuttumisesta välittömäksi tuotantovoimaksi. "Tieteen teollistaminen" ja "tuotannon tieteellistäminen" ovat aikakautemme tärkeitä määreitä. Mutta samalla kapitalistisissa maissa tieteellis-teknisen kumouksen mahdollisuudet törmäävät pääoman arvonlisäysprosessin rajoihin. Monopolipääoma ja poliittinen taantumus samanaikaisesti käyttävät hyväkseen tieteellis-teknisen edistyksen hedelmiä ja asettavat tälle edistykselle esteitä. SKP:n 17. edustajakokouksen hyväksymä esitys demokraattisten voimien yhteistyöohjelmaksi toteaa: "Tieteen merkitys tuotannossa ja yhteiskunnallisessa kehityksessä on räjähdysmäisesti lisääntynyt. Sen kehitys on kuitenkin paljossa monopolien määräysvallassa, ja tieteellinen ja tekninen tutkimus on sidottu niiden ah-

taisiin etuihin. Tämä jarruttaa tieteen kehitystä ja estää sen tulosten käyttämistä kansantalouden kaikinpuoliseen kehittämiseen ja työtätekevien aseman parantamiseen. Määrätessään tieteen kehityksestä ja käytöstä suuryhtiöt antavat kuitenkin kernaasti valtion maksaa tutkimuksen kustannukset. Valtion suora rahallinen tuki teollisuuden tutkimustoimintaan onkin voimakkaasti kasvanut. Rahoitusratkaisut, jotka määräävät tutkimustyön suunnan ja sisällön, tehdään valtaosaltaan julkisen keskustelun ulottumattomissa."

Tieteen ja tekniikan kehittämistä — erityisesti perustutkimuksen osalta — rajoitetaan, korkeakoululaitoksen kehittäminen jäädytetään, yleisen koulutusjärjestelmän laajentamista hidastetaan. Tutkijoiden taloudellissosiaalinen ja henkinen asema heikkenee; tutkijakunta jakautuu toisaalta harvalukaiseen eliittiin, jolla on välitön yhteys monopolipääoman etuihin, ja toisaalta laajoihin työtätekeviin joukkoihin. Tutkijan asemalle on enemmän kuin koskaan ominaista se, mitä Engels kutsui "olemassaolon epävarmuuden lisääntymiseksi". Monopolipääoma ja poliittinen taantumus pyrkivät kiristämään valvontaansa tieteeseen ja tutkimukseen nähden. Yleisesti tiedossa ovat Pirkkala-, Meteli- ja Tandem-hysteria, rehtori Pystysen huuhahtus "kumouksellisille sulkukohtiin", syrjinnät ja erottamiset, marxilaisiin opinnäytteisiin kohdistettu ennako- ja jälkisen suuri. Mutta nämä tendenssit eivät ole pelkästään suomalaista todellisuutta. Kettil Bruun totesi äskettäin, että Suomen tiedepoliittiselle keskustelulle on ominaista matalan tason lisäksi kansainvälisen perspektiivin unohtaminen. Vastaavat tendenssit näkyvät kaikissa kehittyneen kapitalismin maissa, ennen kaikkea Länsi-Euroopan kapitalismin päämaan Saksan Liittotasavallan kommunisteja ja muita demokraatteja vastaan suunnatussa virkakieltojärjestelmässä.

Tieteen ja edistyksen yhteys ei ole välttämätöntä ainoastaan yhteiskunnallisen edistyksen kannalta, se on välttämätöntä myös tieteen edistämisen kannalta.

Marx määritteli tieteen "yleisenä työnä". Tiede ja tutkimus ovat olemukseltaan yhteiskunnallisia, yhteiskunnallisen työn yleistyksiä ja palvelijoita. Tämä yhteiskunnallisuus syvenee tieteellis-teknisen kumouksen oloissa. Mutta vasta kun tuotanto- ja yhteiskuntasuhteet on täysin yhteiskunnallistettu, voi tiede vapautua todelliseksi yhteiskunnalliseksi voimaksi. Nykyisin yhä useammat tutkijat ja tiedetyöntekijät havaitsevat omissa asemassaan tieteellis-teknisen kumouksen eteenpäinvievän voiman ja pääomasuhteen jarruttavan voiman ristiriitaisuuden. Siksi yhä useammat tiedemiehet, tutkijat, tiedetyöntekijät avaavat tutkimuskammionsa oven etsiäkseen tulevaisuuttaan — eivätkä vain yksilöinä vaan joukkoimitassa — siitä luokasta, jolle tulevaisuus kuuluu, työväenluokasta, ja siitä puolueesta, jonka käsissä tämä tulevaisuus on, kommunistisesta puolueesta. Proletariaatin historiallisena tehtävänä ei ole vain yhden hallitsevan luokan korvaaminen toisella, vaan luokkien hävittäminen ja yhteiskunnallistumisen vieminen loppuun saakka. Siitä saakka kun proletariaatti on ilmaantunut

historiaan, on se johdonmukaisesti nähnyt tieteellisyyden ja tieteen merkityksen — ajatelkaamme vain Suomen vanhaa työväenpuoluetta —, päinvastoin kuin porvaristo ideologeineen, jotka historian vuoksen ja luoteen mukaan milloin julistavat, että tiede sellaisenaan on kaikkien ongelmien ratkaisu ja liikevoima numero yksi, milloin taas, ettei tieteellä ole mitään merkitystä ihmiskunnan "todellisten" ongelmien kannalta.

Tieteen ja politiikan välille ei voida pystyttää mitään Kiinan muuria. Ne eivät ole kaksi eri maailmaa, vaan yhden ja saman maailman momentteja. Tiede ja politiikka eivät ole jäännöksettä sama asia, mutta ne eivät ole myöskään loputtomasti eri asioita. Kysymys on tieteen ja politiikan yhteyden oikeasta asettamisesta ja oikeasta kehittämisestä. Kun Suomen Tutkijaliitto perustettiin 18. 1. 1976, pidettiin sitä Kanavassa, Kauppalehdessä ja vastaavissa julkaisuissa vain vielä uutena osoituksena "tieteen politisoitumisesta". Onko Tutkijaliitto osoitus "tieteen politisoitumisesta" — mikäli ymmärrämme tämän fraasin maallisen perustan? Tähän kysymykseen voidaan vastata myöntävästi vain, mikäli siihen heti perään vastataan myös kieltävästi. Tutkijaliitto ei ole Suomen ensimmäinen tutkijajärjestö. Suomen tutkijoilla on useita erilaisia tiedepoliittisia järjestöjä, ammattijärjestöjä ja tieteellisiä seuroja. Tutkijaliitto kuuluu tietysti tutkijajärjestönä näiden järjestöjen joukkoon.

Mutta samalla Tutkijaliitto on aivan uuden tyyppin tutkijajärjestö. Se pyrkii vaalimaan Suomen tieteen ja tutkimuksen kehittämistä edistyksellisesti, demokraattiselta pohjalta, taistelee taantumuksellisia ja irrationalistisia oppeja vastaan, nojaa marxilaiseen maailmankatsomukseen, tunnustaa SKP:n johtavan roolin ja osallistuu työväenluokan ja työtätekevien rinnalla taisteluun monopolipääomaa ja poliittista taantumusta vastaan, demokraattisen käänteeseen, rauhan ja työtätekevien täydellisen vapautuksen puolesta. Tutkijaliitto ei kokoa tutkijoita "mielipiteiden" yhtäläisyyden tai "politiikan harrastamisen" pohjalta, se ei ole perustettu päivänpoliittisia tarkoituksenmukaisuustekijöitä varten, se ei ole mikään klubi tai kerho. Se on uuden tyyppin tutkijajärjestö, joka pyrkii luomaan ja lujittamaan tieteen ja edistyksen liittoa.

Näitä lähtökohtia olemme selvittäneet liittomme tähänastisissa päätöksissä, asiakirjoissa ja julkaisuissa. Näitä lähtökohtia selvitämme tässä liittomme aikakauslehden ensimmäisessä numerossa. 19.—21. marraskuuta 1976 pidämme Helsingissä Tutkijaliiton ensimmäisen liittokokouksen. Sen ovet ovat avoimet kaikille tieteestä ja edistyksestä kiinnostuneille.

Tässä numerossa

Lehtemme ensimmäisessä numerossa pyrimme avaamaan keskustelua monesta teemasta ja moneen suuntaan.

Seppo Toivainen käsittelee artikkelissaan tunnetun unkarilaisen filosofin ja kirjallisuushistorioitsijan Georg Lukácsin ajatusmaailmaa. Ar-

tikkeli on pidetty esitelmänä Kansainvälisen Hegel-seuran 11. kongressissa tämän vuoden elokuussa.

Prof. Yrjö-Paavo Häyrynen on antanut lehteämme varten laajennetun version keskustelupuheenvuorostaan kirjassa Yhteiskuntatieteet ja tutkinnonuudistus (toim. A. Eskola, E. Kaukonen, Tampereen yliopiston opintotoimisto 21, 1976). Häyrynen esittää, että korkeakoulupoliittisen kriisitilanteen ratkaisu vaatii tieteen demokraattisten tehtävien vahvistamista korkeakouluissa työskentelevien tietoisuudessa yhteiseksi ohjelmaksi, jonka puolesta voidaan kamppailla pitkäjännitteisesti.

Neuvostotieteen tuntemus maamme korkeakouluissa on erittäin vähäistä, sen osuus tutkintovaatimuksissa on minimaalinen. Tämä ei luonnollisestikaan perustu tieteen "kehittymättömyyteen" Neuvostoliitossa, vaan poliittiseen syrjintään. Timo Linsiön ja Raimo Lovion hahmottelema kuva Neuvostoliiton 10. viisivuotissuunnitelman asettamista tehtävistä tieteen ja tekniikan kehittämiseksi osoittaa tämän ilmeisen selvästi.

V. I. Leninin teoksen "Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena" ilmestymisestä tulee tänä vuonna kuluneeksi 60 vuotta. Jukka Gronow tarkastelee kirjoituksessaan teoksen syntyhistoriaa ja Leninin suhdetta silloisiin porvarillisiin ja marxilaisiin kapitalismin tutkijoihin.

Melko yleiseksi on tullut käsitys, jonka mukaan nykyisessä tuotantovoimien kehitysvaiheessa tieteestä on tullut välitön tuotantovoima. Esiintyy kuitenkin erilaisia käsityksiä siitä, mitä täsmällisesti ottaen "tiede välittömänä tuotantovoimana" tarkoittaa. Hannu Hartikainen esittelee tätä keskustelua ja aloittaa samalla teemasta käytävän keskustelun lehdes-sämme.

Bruno Bärs luo katsauksen energiantuotannon uusiin muotoihin. Erityisesti hän käsittelee ydinenergian ja energiahuollon tilaa kapitalistisissa maissa ja Neuvostoliitossa.

Suomen työväenliikkeen tutkimusperinne tulee olemaan pysyvä teema lehdessämme. Aloitamme aihepiirin käsittelyn Timo Kosten haastattelulla. Samoin julkaisemme Yrjö Sirolan kirjoituksen vuosien 1905—06 tapahtumista: marraskuussa tulee kuluneeksi 100 vuotta Yrjö Sirolan syntymästä.

Tieteellinen elämä tulee olemaan vakiopalsta lehdessämme. Siinä julkaistaan lyhyitä uutisia ja kommentteja tiedepoliittisista ja tieteellisistä tapahtumista. Toivomme lukijoiden aktiivisuutta vastaisuudessa sen sisällön kehittämisessä.